

PRILOZI POLJSKOJ TEATROLOGIJI

Povod za pisanje o poljskoj nauci o pozorištu su tri antologije tekstova poljskih autora, na temu istorije i teorije te umetničke discipline, objavljene tokom poslednjih desetak godina. Prva je *Pozorišna misao poljske avangarde između 1919. i 1932. godine* koju je sastavio Stanislaw Marčak-Oborski, druga *Teatrológija u Poljskoj od 1918—1939.* Eleonore Udalske i trotomno delo pod naslovom *Uvod u nauku o pozorištu*, koje je obradio Hanuš Degler.

Kao što iz naslova dela vidimo prve dve obuhvataju uži vremenski period poljske nauke o pozorištu, period između 1918. i 1939. godine dok treća i najveća period između 1919. i 1970. Zajedničko im je da su sve tri sredele tematsko-hronološki, da poseduju veoma obimne bibliografije i registre o problematici koju prezentiraju, da obuhvataju brojne autore i tekstove do kojih je danas veoma teško doći, jer su objavljivani u malotiražnim knjigama i časopisima ili časopisima koji su kratko izlazili.

Istaknimo, da ovo nisu jedine antologije posvećene pozorišnoj misli u Poljskoj kao i činjenicu da u toj zemlji vlada ogromno interesovanje za pozorište i nauku o pozorištu. Pomenute tri antologije nam se samo čine sistematičnijim i potpunijim od ostalih u pogledu izbora materijala, njegove kritičke ocene i prezentiranja. Interesovanje za pozorište u Poljskoj se ispoljava kroz pozorišne omladinske sekcije, koje postoje u svim većim gradovima i naseljima, kroz klubove ljubitelja pozorišta, veliki broj posetilaca predavanja o pozorišnoj umetnosti i ogromnom interesovanju za savremena teatrološka istraživanja, brojne magistarske radove i doktorske disertacije posvećene pojedinim teatrološkim problemima itd. itd. Sve to govori da je reč o zemlji u kojoj, pre svega, postoji pozorišna tradicija, precizno utvrđeno mesto pozorišta u kulturnom životu te zemlje. Iz postojećih bibliografija posvećenih poljskoj teatrologiji može se videti da

se svake godine objavljuje priličan broj sintetičkih i analitičkih monografskih radova posvećenih suštinskim problemima pozorišne umetnosti, kao što su npr.: odnos između pozorišnog dela i književnog teksta, mesto i funkcija reči u predstavi, mesto pozorišta među ostalim umetnostima, pitanja režije, glume i sl. Istim problemima se sistematski bavi i niz pozorišnih časopisa, među kojima posebno ističemo *Pamjtnik Teatralni, Dialog, Teatr i Scena*. Sam toga od 1932. godine u Varšavi postoji Institut za pozorišnu umetnost koji je radio kao i poljska pozorišta i za vreme rata. Posle rata Institut je još više proširio obim svojih istraživanja. U Varšavi je 1957. osnovana još jedna značajna institucija — Pozorišni muzej, a 1969. i u Krakovu. Danas su to značajni centri za dokumentaciju i naučne informacije iz oblasti poljskog pozorišta.

U predstavljanju pomenutih antologija poći ćemo od opšteg ka posebnom i pojedinačnom, tj. najpre ćemo u najkraćim crtama navesti šta obuhvata antologija Udalske. Za razliku od ostalih dveju antologija ova sadrži značajna poglavlja posvećena relativno malo obrađivanoj temi: pozorišnom vaspitanju i obrazovanju, zatim postojanju i značaju pozorišnih instituta i muzeja, pozorišne periodike i dokumentaciono-informacione problematike u teatrološkim istraživanjima. Takođe, zanimljivo izlaže pitanja tzv. pozorišta za narod i pokreta pod nazivom „Teatralizujmo narod”. Ovo pitanje je u periodu između 1918—1939, kao i posle rata, veoma aktuelno u mnogim zemljama Evrope i sveta. Retki su i tekstovi posvećeni istoriji poljske drame i poljske scene. U tom poglavlju pratimo recepciju grčke, rimske, srednjevekovne, Šekspirove drame i tzv. narodne drame koja predstavlja neku vrstu misterija koje su se u Poljskoj sačuvala do dana današnjeg. Svi tekstovi su, kako je to odavno uobičajeno u Poljskoj, praćeni stručnim komentarima i bibliografskim podacima.

Trotomna antologija *Uvod u nauku o pozorištu* izlazi od 1974. godine i doživela je već dva izdanja. U pripremi su i sledeći tomovi.

Prvi tom ove antologije nosi naziv *Drama — pozorište*. Građa je raspoređena u tri veća poglavlja: prvo iz istorije poljske teatrologije sadrži radove L. Šilera, V. Zavistovskog, M. Rumikovskog, V. Brumera, S. Skvarčinjske; drugo *Drama i pozorište* obuhvata napise J. Klajnera, S. Skvarčinjske, I. Slavinjske, R. Ingardena, E. Čata, M. R. Majenove, K. Gurskog i treće *Umetnost pozorišta* napise R. Ingardena, E. Balcežana, T. Kovzana, S. Furmanjika, Z. Osinjskog. Tekstovi su strogo naučno-kritičkog karaktera.

Drugi tom nosi naslov *O materijalu i stvarao- cima pozorišnog dela* i ima četiri poglavlja; a) Inscenacija i režija koje su predstavljene radovi- ma L. Šilera, S. Visocke, Z. Raševskog, E. Čata, J. Krečmara, K. Puzine, J. Kulčinjskog, K. Brau- na, Z. Osinjskog, b) Umetnost glume obuhvata napise J. Kotarbinjskog, J. Mirskog, S. Jarača, S. Visocke, J. Sviderskog, E. Čata, S. Skvarčinj- ske, J. Lipinjskog, L. Šilera, J. Krečmara, c) Sce- nografija kroz radove Z. Pronaška, V. Daševskog, Z. Stšeleckog, J. Kosinjskog, P. Krakovskog, M. Fik i d) Muzika u radovima T. Šulca, V. Vronj- skog, (M. Komorovske. U odnosu na prvi tom materijal je raznorodniji. Naime, pored kritičko teorijskih napisa našli su se i eseji, feljtoni, pole- mike, programi i sl. Razlog je u složenijoj proble- matici, kojom su se poljski autori počeli kas- nije baviti. To su pre svega radovi kritičara i publicista, a u manjoj meri teoretičara i drugih pozorišnih poslenika. Sastavljač antologije se ovom prilikom, kako sam kaže, rukovodio izre- kom: „pozorište se može naučiti samo u pozori- štu”. Prema poljskim kritičarima to je osnovna vrlina ovog dela antologije.

Treći tom *Primaoci pozorišnog dela (Gledalac — kritičar — proučavalac)* sadrži najaktuelniju problematiku. Reč je o semiotici pozorišta, novoj oblasti pozorišnih istraživanja kojoj se i u Polj- skoj i u svetu iz dana u dan posvećuje sve veća pažnja. I ovaj tom podeljen je u četiri poglav- lja; a) Problemi sociologije pozorišta koje tu- mače radovi A. Herca, Z. Osinjskog, I. Slavinj- ske; b) Pozorišna publika kojom se bave T. Go- ban-Klas, J. Ščublevski, D. Ratajčak, M. J. Pro- šinjska, A. Hausbrant, A. Pavelčinjska; c) Funk- cije pozorišne kritike koje razmatraju L. Šiler, A. Zagurski, H. Lipinjski, S. Kavin, V. Kozicki, K. Ižikovski, V. Natanson, J. Stempovski, J. Žulavski, E. Čato, K. Puzina, J. Klosovič i d) Pozorišno delo kao predmet naučnih istraživanja kroz tekstove Z. Raševskog, S. Skvarčinjske, J. Timoševića, M. Švjerkovske. Po mišljenju sa- stavljača antologije najznačajniji su prilozi pos- većeni sociologiji pozorišta. Ova disciplina se u poljskoj neguje od 1938. godine, i obuhvata probleme pozorišne publike, sociologije i psiho- logije recepcije pozorišnih dela. Pitanja pozoriš- ne publike su u Poljskoj najtemeljnije obrađi- vana između 1946. i 1967. Pozorišnoj kritici u Poljskoj takođe se posvećivala prilična pažnja. Ona je bila predmet više naučnih skupova. Po- sebno žive i oštre diskusije o funkciji i mestu pozorišne kritike vođene su između 1967. i 1969. godine. Suština spora je u određivanju da li je pozorišna kritika „pozorišna”, tj. da li, se bavi opisom i ocenjivanjem pozorišnih predstava ili „književna”, tj. da se pre svega bavi književnim delom.

Antologiju *Pozorišna misao poljske avangarde između 1919. i 1939.* sastavio je Stanislaw Marčak-Oborski, a objavila je Izdavačka kuća za umetnost i film u Varšavi, u ediciji Teorije savremenog pozorišta, koju uređuje teatrolog i glavni urednik časopisa *Dialog* Konstanti Puzina. Antologiju čine sledeće celine: a) Ferment među profesionalcima u kojoj je reč o glumi i režiji o kojima pišu M. Limanovski, J. Poremba-Jarač, L. Šiler, A. Zelverovič, S. Visocka i S. Jarač; b) Rušimo muzeje o eksperimentima u pozorištu, raskidu s naturalističkim pozorištem, oslobađanju pozorišta o čemu pišu S. Čosnovski, B. Jašenjski, R. Ordinjski, J. Bženkovski, A. Zagurski; c) Deviza; forma u kojoj je reč o Vitkjevičevoj teoriji čiste forme u pozorištu, pozorištu budućnosti iz pera S. I. Vitkjeviča, L. Hvisteka, T. Pajpera, J. Kureka, V. Vandurskog; d) Prostor, tehnika, arhitektura u kojoj se razmatraju pitanja scenografije u radovima F. Krasovskog, Z. Toneckog, I. Gala, A. Pronaška; e) „Na levo, Napred“! o tzv. narodnom pozorištu, proleterskom pozorištu, teatralizaciji rada, radničkoj sceni u Lođu o čemu pišu A. Sokolič, J. Nepomucen Miler, V. Vandurski, L. Šiler; f) Druga avangarda o avangardnom pozorištu Cricot, o vizuelnoj drami, o umetničkoj reviji iz pera L. Hvisteka, J. Jareme, A. Bunča, T. Cibulskog, J. Zagurskog i g) Neorealizam i smirenje o tzv. monumentalnom pozorištu čiji najviši domet predstavlja pozorište Leona Šilera, o prognoziranju pozorišta budućnosti kroz razmišljanja L. Šilera, S. Visocke, V. Daševskog, T. Terleckog. Među pomenutim tekstovima posebno valja istaći značaj i novatorstvo tekstova čiji su autori bili i najpoznatiji umetnici u međuratnom periodu, Stanislaw Ignacija Vitkjeviča, posebno njegovu teoriju čiste forme u pozorištu, koja je bez sumnje najoriginalnije delo iz oblasti poljske teatrologije uopšte, zatim Leona Hvisteka, Andžeja Pronaška, Tadeuša Pajpera, oca poljske pesničke avangarde, Leona Šilera, idejnog tvorca tzv. monumentalnog pozorišta i sl. To je kao i u čitavoj Evropi vreme velike sinteze umetnosti. Na osnovu teorija, za koje se može reći da su aktuelne i danas u Poljskoj, nastala su dva tipa pozorišta: monumentalno i kamerno, avangardno orijentisano. Prvo s uspehom i danas ostvaruju reditelji kao što je Vajda, nedavno preminuli Svinarski, Dejmek. Ono se pretežno bavi nacionalnom poljskom problematikom. Drugo, koje datira od pozorišta Cricot, kao izražajno sredstvo koristi grotesku, apsurd, nadrealizam, hepening. Za književnu osnovu uzima tekstove Vitkjeviča, Gombroviča, Mrožeka, Ruževiča. Tom pravcu pripada donekle i Grotovski, koji je posle rata stvorio najoriginalnije „pozorište“ u Poljskoj, a možda i u svetu. Ovim tipom stvaralaštva bave se mladi teatrolozi. Među njima po-

menimo Blonjskog, Balcežana, Osinjskog. Od starijih izuzetno su uspešni Stefanija Skvarčinjska i Irena Slavinjska.

O problemima poljskog pozorišta i teatrologije je nemoguće bilo šta značajno reći u jednoj recenziji. To nam nije ni bila namera. Međutim, smatramo da smo predstavljanjem tri pomenute antologije i sa par reči o pozorišnom životu Poljske ukazali na osnovna metodološka traženja, teorijsku svest, osnovne linije razvoja pozorišne misli u Poljskoj.

